

EDUCAȚIA CIVICĂ ÎN ȘCOLILE VOCAȚIONALE, TEHNOLOGICE ȘI PROFESIONALE DIN ROMÂNIA

*Document de poziție
Funky Citizens*

**improving
civics
in VET**

improving civics in VET

Această publicație a fost realizată cu sprijinul financiar al Comisiei Europene. Ea exprimă opinia exclusivă a autorilor săi, iar Comisia nu poate fi făcută răspunzătoare pentru utilizarea informațiilor conținute în acesta.

CULTURE GOES EUROPE
SOZIOKULTURELLE INITIATIVE ERFURT E.V.

Co-funded by
the European Union

1. INTRODUCERE

În ultimii ani, sistemele educaționale din statele europene se confruntă cu o presiune crescută de a răspunde simultan unor provocări economice și sociale majore. Îmbătrânirea populației și deficitul de forță de muncă determină accentuarea rolului educației profesionale, tehnologice și vocaționale, înțeleasă preponderent ca instrument de inserție rapidă pe piața muncii. În acest context, componentele aferente educației generale - inclusiv educația civică - tind să fie tratate ca discipline opționale, secundare. De-a lungul istoriei moderne, școala a avut o dublă funcție: una socio-economică, legată de pregătirea forței de muncă, și una socio-culturală, legată de formarea cetățenilor. Învățământul VET a ajuns să fie puternic dominat de prima dimensiune, în detrimentul celei de-a doua.

Această tendință este însă problematică într-un moment în care democrațiile europene sunt marcate de ascensiunea extremismului politic și a discursurilor populiste și într-o perioadă în care Europa se confruntă cu o scădere a încrederii în instituțiile publice, cu polarizare politică și cu o creștere alarmantă a expunerii la dezinformare. Aceste fenomene afectează în mod disproporționat tinerii cu un nivel mai scăzut de educație formală, categorie în care se regăsesc mulți elevi din învățământul profesional.

În România, educația civică în școlile VET este caracterizată de lipsa unui cadru curricular dedicat și de o dependență aproape totală de modelul transversal, fără o disciplină distinctă și fără un timp curricular dedicat. Conținuturile civice sunt dispersate în mai multe discipline, însă în practică acest model nu este susținut de standarde clare, timp alocat sau mecanisme de evaluare, ceea ce conduce la o implementare fragmentară și inegală. Implementarea concretă a conceptelor civice depinde aproape exclusiv de inițiativa individuală a profesorilor. Conținuturile civice rămân adesea marginale, concurând cu presiunea disciplinelor considerate „centrale” pentru calificarea profesională, iar abordarea transversală produce o acoperire fragmentată, inegală și adesea superficială a temelor legate de democrație, gândire critică, drepturile omului, participarea civică în funcționarea instituțiilor statului. Mai mult, datele calitative colectate de la elevi, profesori, lucrători de tineret și experți indică o ruptură profundă între intențiile declarative ale curriculumului și realitatea practicilor educaționale. Mulți elevi din școlile VET declară că nu pot identifica clar ce este educația civică sau o asociază doar cu informații teoretice, necorelate cu realitatea cotidiană, iar profesorii declară lipsa resurselor oficiale sau a pregătiri profesionale pentru integrarea conceptelor civice în orele de curs.

Educația civică reprezintă o componentă esențială a formării tinerilor ca cetățeni activi, capabili să participe în mod informat și responsabil la viața democratică. Rolul său este cu atât mai important în contextul învățământului VET, care, pentru un număr semnificativ de elevi, constituie ultimul punct de contact cu sistemul de învățământ formal. Această situație este agravată de profilul socio-economic al unei părți a elevilor din învățământul profesional, care provin din medii vulnerabile și sunt expuși riscului de excluziune socială. În absența unei educații civice coerente, școala ratează una dintre funcțiile sale fundamentale: pregătirea tinerilor pentru rolul de cetățeni activi, capabili să își exercite drepturile și responsabilitățile într-o societate democratică, dar și eliminarea riscului pentru adâncirea inegalităților existente. În România, ca și în alte state europene analizate în studiile publicate în cadrul proiectului european „Improving Civics in VET”, educația civică în școlile VET este structural marginalizată, deși presiunile sociale, politice și economice indică nevoia exact opusă: consolidarea competențelor civice ale tinerilor care intră direct pe piața muncii după finalizarea studiilor preuniversitare.

Funcționarea stabilă a democrațiilor liberale depinde în mod esențial de existența unei culturi politice democratice, formată din cetățeni care dețin cunoștințe de bază despre sistemul politic, competențe de gândire critică și participare, precum și valori și atitudini favorabile democrației. Literatura de specialitate subliniază în mod constant faptul că aceste caracteristici nu sunt înnăscute, ci se formează prin procese de socializare politică, în cadrul cărora sistemul educațional joacă un rol central.

În acest context, devine evident că problema educației civice în școlile VET nu este una de lipsă a relevanței, ci de arhitectură instituțională și prioritate de politică publică. Experiența altor state europene arată că marginalizarea educației civice în învățământul profesional nu este un rezultat inevitabil al orientării spre piața muncii, ci consecința unor alegeri deliberate privind structura curriculumului, statutul disciplinelor și rolul atribuit școlii în formarea cetățenilor. Analiza comparativă realizată în cadrul proiectului „Improving Civics in VET” evidențiază o varietate de modele prin care educația civică este integrată în școlile VET, cu grade diferite de formalizare, timp alocat și legătură cu pregătirea profesională. Prezentarea acestor exemple nu urmărește identificarea unui model unic transferabil mecanic în România, ci evidențierea unor abordări care demonstrează că educația civică poate fi consolidată în învățământul VET fără a-i submina funcția economică, contribuind, dimpotrivă, la formarea unor absolvenți mai bine pregătiți pentru viața profesională, socială și democratică.

2. EXEMPLE DE BUNĂ PRACTICĂ DIN ALTE ȚĂRI EUROPENE

Cercetarea comparativă „Educația civică în educația și formarea profesională. Studiu comparativ al practicilor europene”, publicată în anul 2024, și realizată în cadrul proiectului european „Improving Civics in VET”, analizează starea educației civice în școlile VET din șapte țări europene. Dincolo de diferențele de context, analiza relevă o serie de practici și abordări relevante pentru România, chiar și în sisteme care se confruntă la rândul lor cu provocări structurale. Această secțiune se concentrează asupra exemplelor oferite de Austria, Anglia, Italia și Norvegia.

2.1. AUSTRIA

În Austria, educația civică ocupă un loc mai stabil în arhitectura educațională, inclusiv în școlile profesionale (Berufsschulen), pe care elevii le frecventează din clasa a 9-a. Contextul este marcat de o decizie politică semnificativă: reducerea vârstei de vot de la 18 la 16 ani, în 2007, pentru toate tipurile de alegeri și referendumuri. Această măsură a fost însoțită de reforme educaționale menite să consolideze competențele civice ale tinerilor, inclusiv prin extinderea disciplinei obligatorii „Istorie, studii sociale și educație civică” la nivelul învățământului secundar inferior și prin menținerea educației civice și în ciclul superior.

În școlile profesionale, educația civică face parte din așa-numitul conținut de educație generală, alături de limbile materne și străine și competențele economice de bază. Programa este unitară pentru toate tipurile de școli profesionale și este predată pe parcursul a doi ani școlari, cu o oră pe săptămână, însumând aproximativ 80 de ore de educație civică pe durata școlarizării. Această abordare oferă educației civice un statut formal clar și o prezență constantă în parcursul elevilor VET, aspect relevant în comparație cu alte sisteme europene în care educația civică lipsește complet la acest nivel.

Conținuturile educației civice din școlile profesionale austriece sunt structurate în jurul a trei domenii principale. Primul vizează relația dintre învățare și muncă și include drepturile și obligațiile ucenicilor, cadrul juridic al uceniei și rolul sindicatelor și al partenerilor sociali. Al doilea domeniu, „viața în societate”, abordează teme precum discriminarea, stereotipurile, sănătatea, mediul și siguranța, în timp ce al treilea se concentrează pe participarea la societate și democrație, incluzând sistemele politice ale Austriei și ale Uniunii Europene. Această structurare permite conectarea educației civice cu experiențele reale ale elevilor din VET, în special cu cele legate de piața muncii.

Pentru România, exemplul Austriei este relevant din cel puțin trei perspective. În primul rând, el arată că educația civică poate fi integrată în mod coerent în școlile profesionale fără a afecta caracterul practic al acestora, prin definirea ei ca parte a educației generale, asociată explicit cu drepturile la locul de muncă și participarea socială. În al doilea rând, experiența austriacă demonstrează importanța unui cadru curricular unitar, aplicabil tuturor programelor VET, care să asigure acces egal la educația civică pentru toți elevii, indiferent de specializare. În fine, cazul Austriei subliniază o lecție critică pentru România: instituționalizarea educației civice, deși necesară, nu este suficientă în lipsa unor investiții consistente în formarea profesorilor. Fără cadre didactice pregătite să faciliteze dezbateri, să abordeze teme sensibile și să conecteze conținuturile civice la realitatea muncii, educația civică riscă să rămână formală și lipsită de impact, chiar și atunci când este prezentă în curriculum.

2.2. ANGLIA

Anglia este frecvent invocată în literatura de specialitate ca exemplu de consolidare a educației civice în școli, în special datorită reformei introduse în anul școlar 2002-2023, când disciplina Citizenship a devenit parte obligatorie a curriculumului național pentru învățământul secundar inferior (clasele VII-IX). Această reformă a marcat trecerea de la o abordare exclusiv transversală la una instituționalizată, cu timp curricular dedicat și cu obiective clare, centrate pe responsabilitate socială și morală, implicare comunitară și alfabetizare politică.

Totuși, acest model nu se extinde la nivelul învățământului secundar superior. La acest nivel, educația civică nu este obligatorie nici în filiera teoretică, nici în școlile profesionale, ceea ce înseamnă că elevii din școlile VET pot finaliza studiile fără un parcurs structurat de educație civică. Experții consideră această absență drept una extrem de problematică, întrucât coincide cu etapa în care mulți tineri își definitivează formarea educațională și intră direct pe piața muncii, fără a mai avea un contact sistematic cu educația formală.

Pentru România, cazul Angliei este relevant atât ca exemplu de bună practică, cât și ca avertisment. El demonstrează importanța instituționalizării educației civice ca disciplină obligatorie, cu timp alocat și obiective clare, dar și riscurile majore ale excluderii educației civice din învățământul secundar superior și din școlile vocaționale. Experiența engleză arată că investițiile în educația civică la un singur nivel educațional nu pot compensa lipsa unui parcurs coerent, în special acolo unde VET reprezintă ultimul punct de contact al elevilor cu sistemul educațional formal.

2.3. ITALIA

Italia a inițiat o reformă amplă a educației civice, aplicabilă din anul școlar 2020-2021 întregului sistem educațional, de la învățământul primar până la cel secundar superior. Educația civică a devenit o componentă obligatorie a curriculumului în toate tipurile de școli, inclusiv în școlile profesionale (Istituto Professionale). În mod relevant pentru prezentul demers, statutul, conținuturile și cerințele educației civice sunt identice în toate filierele de învățământ secundar superior, ceea ce asigură un acces formal egal al elevilor din școlile profesionale și al celor din școlile teoretice la educația civică.

Educația civică este organizată ca materie transversală obligatorie, cu un minim de 33 de ore pe an, iar elevii sunt evaluați pentru a demonstra nivelul de înțelegere și aplicare a principiilor civice. Conținuturile sunt structurate în jurul a trei domenii principale: Constituția italiană și funcționarea statului, dezvoltarea durabilă și cetățenia digitală. Liniile directoare oferă un cadru general al temelor ce trebuie abordate, însă responsabilitatea pentru integrarea acestora în disciplinele existente revine școlilor și profesorilor. Această combinație între obligație formală și autonomie de implementare este considerată de majoritatea experților un progres semnificativ față de perioada anterioară, în care educația civică avea un statut mult mai vag.

Pentru România, cazul Italiei este relevant dintr-o perspectivă dublă. Pe de o parte, el demonstrează că introducerea educației civice ca temă obligatorie, cu un număr minim de ore și mecanisme de evaluare, este posibilă pentru toate tipurile de școli, inclusiv pentru cele vocaționale, fără a crea diferențe formale între filiere. Pe de altă parte, experiența italiană arată clar că instituționalizarea educației civice nu este suficientă în absența unei reflecții metodologice profunde și a unor reforme complementare privind formarea profesorilor și funcționarea generală a sistemului educațional. Pentru România, unde educația civică este adesea marginalizată în școlile VET, Italia oferă atât un exemplu de angajament politic ferm, cât și un avertisment privind riscurile unei implementări formale, fără investiții reale în capacitatea sistemului de a livra educație civică de calitate.

2.4. NORVEGIA

Învățământul secundar superior din Norvegia este organizat în două tipuri principale de programe: programe de educație generală (trei ani) și programe profesionale (patru ani - combinând educația școlară cu ucenicia și stagiile de practică în întreprinderi). Majoritatea școlilor sunt unități combinate, oferind simultan ambele tipuri de programe. La acest nivel există un curriculum național obligatoriu, însă școlile și cadrele didactice dispun de un anumit grad de autonomie în implementare.

Educația civică este asigurată prin disciplina obligatorie Studii sociale, predată în toate școlile de nivel secundar superior, indiferent de filieră. Conținutul, obiectivele și numărul de ore sunt identice pentru elevii din școlile generale și pentru cei din școlile profesionale. Materia este predată pe parcursul a doi ani școlari, ceea ce oferă educației civice un statut stabil și vizibil în curriculum. Din punct de vedere al conținutului, accentul este pus pe înțelegerea democrației prin analiza relației dintre individ și societate, pe dezvoltarea gândirii critice și pe explorarea relațiilor de putere din societatea norvegiană, cu scopul de a încuraja participarea activă a elevilor la procesele politice.

Pentru România, cazul Norvegiei este relevant prin modul în care asigură un acces egal la educația civică pentru elevii din toate filierele de învățământ secundar superior. Modelul norvegian arată că este posibil ca educația civică să fie integrată într-o disciplină obligatorie comună, fără a crea ierarhii între educația generală și cea profesională. În același timp, experiența Norvegiei subliniază o lecție importantă pentru România: prezența educației civice în curriculum, chiar și cu timp alocat și obiective clare, nu garantează automat un impact ridicat în absența unor mecanisme de monitorizare, evaluare și oportunități reale de participare civică pentru elevi.

3. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI PENTRU ROMÂNIA

Analiza situației educației civice în școlile profesionale din România, corelată cu exemplele de practică europeană, indică o problemă structurală persistentă: educația civică este tratată ca un element secundar într-un segment al sistemului educațional care joacă un rol central în integrarea socială și profesională a tinerilor. În pofida importanței asumate la nivel declarativ, educația civică rămâne marginală în arhitectura curriculară a învățământului VET, fiind insuficient susținută prin timp alocat, statut instituțional clar și mecanisme de implementare coerente.

Exemplele analizate arată că această situație nu este inevitabilă. Italia și Austria demonstrează că educația civică poate fi introdusă formal în școlile profesionale, cu curriculum unitar și timp dedicat, fără a submina caracterul practic al programelor VET. Norvegia confirmă că accesul egal la educația civică pentru toate filierele de învățământ secundar superior este posibil printr-o disciplină obligatorie comună, în timp ce cazul Angliei evidențiază riscurile excluderii educației civice din etapa de școlarizare care, pentru mulți elevi, reprezintă ultimul contact cu educația formală. În ansamblu, aceste exemple indică faptul că diferențele dintre sisteme nu țin de fezabilitate, ci de priorități politice și de alegeri de politică publică.

Pentru România, miza este una dublă. Pe de o parte, lipsa unei educații civice coerente în școlile VET riscă să adâncească inegalitățile existente între elevii din filierele teoretice și cei din filierele profesionale, în special în ceea ce privește participarea civică, încrederea în instituții și capacitatea de a naviga critic într-un spațiu public marcat de dezinformare și polarizare. Pe de altă parte, menținerea educației civice într-o zonă periferică slăbește funcția socio-culturală a școlii și reduce rolul educației profesionale la unul strict economic, ignorând faptul că absolvenții VET sunt simultan lucrători, membri ai comunităților locale și cetățeni.

În acest context, consolidarea educației civice în școlile profesionale trebuie tratată ca o prioritate de politică educațională, cu implicații directe asupra coeziunii sociale și a calității democrației. Pe baza concluziilor studiilor analizate, sunt formulate următoarele recomandări:

Formarea cadrelor didactice pentru integrarea educației civice în modelul transversal: Având în vedere constrângerile actuale ale curriculumului și dificultățile recurente legate de introducerea unor discipline noi, este necesară consolidarea modelului transversal de educație civică prin investiții sistematice în formarea profesorilor care predau discipline-cheie în școlile VET (precum istoria, limba română, științele sociale, dirigenția sau alte discipline cu potențial formativ). Experiența anterioară din România arată că simpla introducere a unei materii opționale sau a

unor conținuturi declarative nu este suficientă în absența unor cadre didactice pregătite să le predea. Formarea ar trebui să vizeze nu doar transmiterea de cunoștințe, ci și dezvoltarea competențelor pedagogice necesare pentru integrarea coerentă a temelor civice în disciplinele existente, facilitarea discuțiilor critice și conectarea educației civice cu realitățile sociale și profesionale ale elevilor. Consolidarea capacității profesorilor de a lucra cu educația civică în mod transversal poate reprezenta, pe termen scurt și mediu, cea mai eficientă și fezabilă strategie de creștere a relevanței și impactului educației civice în școlile profesionale.

Instituționalizarea educației civice în învățământul profesional: Educația civică trebuie să beneficieze de un cadru curricular explicit în școlile VET, fie sub forma unei discipline distincte, fie ca modul obligatoriu sau temă transversală cu timp minim garantat, obiective clare de învățare și mecanisme de evaluare. Modelul actual, bazat aproape exclusiv pe integrare informală, s-a dovedit insuficient.

Asigurarea accesului egal la educație civică pentru toate filierele de învățământ secundar superior: Elevii din școlile profesionale trebuie să aibă aceleași oportunități de formare civică precum cei din filierele teoretice. Educația civică nu trebuie condiționată de tipul de traseu educațional, mai ales în contextul în care VET reprezintă pentru mulți elevi finalul parcursului educațional formal.

Adaptarea conținuturilor de educație civică la specificul educației profesionale: Conținuturile civice ar trebui corelate explicit cu realitățile vieții profesionale și sociale ale elevilor din VET: drepturile lucrătorilor, relațiile de muncă, rolul sindicatelor, dialogul social, discriminarea la locul de muncă, participarea în comunitate și raportarea la autoritățile publice. Această abordare crește relevanța educației civice și facilitează învățarea activă.

Investiții sistematice în formarea inițială și continuă a cadrelor didactice: Experiența tuturor țărilor analizate arată că pregătirea profesorilor este un factor decisiv pentru calitatea educației civice. Este necesară dezvoltarea unor programe de formare dedicate, care să includă nu doar conținuturi teoretice, ci și metode participative, facilitarea dezbaterilor și abordarea temelor sensibile legate de valori, putere și conflicte sociale.

Crearea unor oportunități reale de participare civică pentru elevii din VET: Educația civică nu ar trebui să se limiteze la sala de clasă. Școlile profesionale trebuie sprijinite să dezvolte contexte în care elevii să poată aplica competențele civice dobândite: structuri de participare elev-școală, proiecte comunitare, colaborări cu autorități locale și organizații ale societății civile.

Monitorizarea și evaluarea implementării educației civice în școlile profesionale: Introducerea sau consolidarea educației civice trebuie însoțită de mecanisme de monitorizare și evaluare, care să permită identificarea problemelor de implementare și ajustarea politicilor. Lipsa datelor și a evaluărilor sistematice riscă să transforme educația civică într-o prezență formală, fără impact real.

Introducerea sau consolidarea educației civice trebuie însoțită de mecanisme de monitorizare și evaluare, care să permită identificarea problemelor de implementare și ajustarea politicilor. Lipsa datelor și a evaluărilor sistematice riscă să transforme educația civică într-o prezență formală, fără impact real.

EDUCAȚIA CIVICĂ ÎN ȘCOLILE VOCAȚIONALE,
TEHNOLOGICE ȘI PROFESIONALE DIN ROMÂNIA
- DOCUMENT DE POZIȚIE FUNKY CITIZENS

2026

improving
civics
in VET